

MORISENA

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE, ANUL II, NR. 3 (7)/2017

„Migrația sărbilor“ (ulei pe pânză, 127×190,5 cm) este cea mai cunoscută imagine cu privire la istoria sărbilor bănățeni. Pictura a fost realizată de Paja Jovanović din Vršac (1859-1957) și se află în custodia Muzeului Național Pančevo.

Sorin Forțiu
(Timișoara)

Banologia (II):

Un cumul de demnități: ban de Severin și comite

În anul 2008, generalizând nepermis un caz particular, Viorel ACHIM afirma că, în secolul al XIII-lea, dregătoria de ban de Severin a fost asociată cu cea de comite a unui comitat doar în momentul în care dregătoria de ban de Severin nu mai avea prestigiul și conținutul de mai înainte¹:

Ultima apariție în documente a banului de Severin este din 9 octombrie 1291, când îl găsim în această dregătorie pe Laurențiu din neamul Aba (sic!); el apare, de fapt, ca ban de Severin și comite de Keve (sic!² Cuvin -n.m.) și de Caraș: Laurentio Bano de Seuerino, Comite de Keuy et de Carasu. ... Documentul din 9 octombrie 1291 nu este suspect sub aspectul autenticității³ ci doar în ceea ce privește dubla calitate pe care o are personajul nostru (i.e. Laurențiu -n.m.). Asocierea celor două (sic? trei?! -n.m.) dregătorii (cea de comite de Keve (sic!) și de Caraș și cea de ban de Severin) este insolită (sic!) pentru secolul al XIII-lea și nu se explică decât prin aceea că în acel moment dregătoria de ban de Severin nu mai avea prestigiul și conținutul de mai înainte (sic!). Nu se poate explica altfel de ce dregătoria de ban de Severin, care a fost tot timpul una importantă, este asociată cu cea de comite. (sic!) ... Laurențiu a mai fost ban de Severin în 1279. Anterior, în 1272–1274, el fusese comite de Keve (sic!) și de Caraș (în același timp și magistro pincernarum -n.m.). La acestea s-a adăugat

Notă: Toate citările sunt menționate prin folosirea scrisului *italic*.

Dacă în acest citat exista deja ceva subliniat cu scris *italic*, am recurs la folosirea scrisului normal pentru a indica acest lucru.

1 Anterior, Viorel ACHIM afirmase chiar că dregătoria [de ban] era, într-adevăr, fictivă în anul 1291 (Achim, 2006, p. 52).

2 pentru lipsă de consecvență; dacă optezi pentru varianta în limba română pentru Carasu trebuie să oferi tot așa și varianta pentru Keuy (Keve -l.m.).

3 după cum susținea greșit Maria HOLBAN (Holban, 1962, p. [315/1], nota 1; Eadem, 1981, p. 126, nota 1). În fapt, M. Holban a fost capabilă – și nu este un caz singular! – să declare foarte suspect (i.e. fals! -*Ibidem*) documentul din 1291 doar pentru că nu se încadra în "viziunea" ei asupra evenimentelor. Cercetătoarea susținea că nu a existat un Banat de Severin decât după anul 1260, care însă nu va dura mai mult de două decenii (*Ibidem*, p. 89; *vide* și p. 85). Pentru că au făcut deja prozelești, cu altă ocazie, vom acorda atenție unora dintre gogomăniile scrise pentru posteritate de M. Holban.

4 nu avem vreo informație despre ce a făcut Laurențiu între 1279–'91 și nu putem fi siguri^a că Laurențiu (1279) ≡ Laurențiu (1291).

(sic!)⁴, dar numai pentru scurt timp, cea de ban de Severin⁵. Înainte de-a analiza câteva dintre aceste prea multe afirmații greșite, să facem o necesară corecție:

Laurențiu, de genere Aba ori Kán?

În istoriografia românească se acceptă ideea că Laurențiu (Lőrinc -l.m.), ban de Severin în 1291, aparține neamului Aba⁶. Dar istoriografia maghiară susține că el este de genere Kán⁷. Dacă analizăm lista banilor de Severin din a doua jumătate a secolului al XIII-lea⁸ vom constata că sunt mai mulți bani cu numele de Laurențiu:

1260: Laurențiu [fiul lui Kemyn⁹]¹⁰;

1263: Laurențiu¹¹ / și *magister tavarnicorum* al regelui tânăr;

1270–'72: Laurențiu [fiul lui Kemyn]¹² / și comite de Dăbâca;

1279: Laurențiu [fiul voievodului Laurențiu¹³]¹³;

1291: Laurențiu / și comite de Cuvin și de Caraș.

Se crede că Laurențiu, fiul lui Kemyn, era deja de-

^a pentru că cel din 1291 nu este menționat drept *ful fostului voievod Laurențiu*.

5 Achim, 2008, pp. 246–247.

6 *vide* și la Tudor SĂLĂGEAN: *Laurențiu Aba, fiul fostului voievod Laurențiu – ban de Severin* (Sălăgean, 2003, p. 185). Numai că actul invocat drept dovadă arată doar că magistrul Laurențiu era *fiul voievodului Laurențiu* și nu-l menționează drept ban și nici nu-i indică apartenența la neamul Aba (*DIR*, XIII, C. Tr, II, p. 187, doc. 201: 1277). Supărătoare este și afirmația că la 11 mai 1279 Laurențiu Aba (sic!) vindea comitelui Hench din Rodna posesiunea transilvăneană Chintelnic (Sălăgean, 2003, p. 186). În fapt, vânzătorul este *Laurentius Banus de Zeurino, filius quondam Laurentii Voywode* (CD, V/2, p. 547) și nu există vreo dovadă că acesta ar fi aparținut neamului Aba.

Iar dacă cineva este interesat și de un autoplagiat clasic *Copy–Paste* nu are decât să compare Sălăgean, 2003, pp. 350–351 cu *Idem*, 2007, pp. 172–174. Poate o fi chiar mai mult ...

7 de exemplu, Engel, 2003a, *sub voce* *Illyéd*.

8 Zsoldos, 2011, pp. 49–50.

9 Kemény (l.m.).

10 pentru cariera lui, *vide* Wertner, 1892, p. 54; Zsoldos, 2011, p. 324.

11 comite de Alba (1235), Bihor (1236–'38), paharnic (1240), comis (1240), voievod al Transilvaniei (1242–'52), comite de *Wolkow* (1248–'52), vistier al regelui tânăr (1263–'65), ban de Severin (1263) -Zsoldos, 2011, pp. 323–324; † ~1265–'66(?) -Wertner, 1892, p. 54.

12 Tudor SĂLĂGEAN crede greșit că acesta este Laurențiu Aba, comite de Dăbâca (și ban al Severinului) (Sălăgean, 2003, p. 398). C. TÓTH Norbert îl confundă cu Kán nb. *Lőrinc fia Lőrinc / Laurențiu, fiul lui Laurențiu, de genere Kán*^a (C. Tóth, 2000).

^a apartenența lui Laurențiu, fiul lui Laurențiu, la neamul Kán este incertă (*vide infra*).

13 T. Sălăgean afirmă greșit că acesta este *Laurențiu Aba* (Sălăgean, 2003, p. 194, nota 78). În fapt, în acest an, Laurențiu, fiul lui Laurențiu, de genere Aba, apare drept *magister tavarnicorum* (Zsoldos, 2011, p. 324, nota 465 cu bibliografia).

cedat la începutul deceniului opt al secolului al XIII-lea¹⁴. Se consideră că Laurențiu (1291) ar fi identic cu Laurențiu (1279), dar nu există vreo dovadă documentară că așa stau lucrurile¹⁵, iar cei doi sunt despărțiți de mai bine de un deceniu¹⁶. Știm sigur doar că Laurențiu (1279) era fiul voievodului Laurențiu¹⁷, iar ultimul a fost apoi ban de Severin în anul 1263. În a doua jumătate a sec. XIII, în neamul Aba au existat doi *Laurentius*: unul era fiul comitelui Petru¹⁸, iar celălalt fiul magistrului Laurențiu¹⁹ și nepotul lui Petru:

neamul Aba 3. ramura Atyinai-gagyí,

Tabel 1: ramura Atyinai²⁰

* prezent în documentele de epocă.

Primul Laurențiu a fost *comitis Supruniensis*²¹ (1257–'69) și *magister dapiferorum* (1259–'69)²², iar al doilea este atestat *magister tavarnicorum* în decembrie 1279²³. Pentru

14 Wertner, 1892, p. 47; într-o dovadă juridică, emisă pentru *magister Corardus de Owar* la data de 7.05.(~1280^a), se atestă faptul că *magistrum Nicolaum, filium Laurency condam palatine* (sb.m.), nu s-a prezentat la judecată în data stabilită (*HO*, VI, p. 257, doc 183: 7.05.(~1280); DF 259848). Dar, de aici, nu se poate concluziona decât faptul că Laurențiu a fost *palatin*.

^a dar anul poate fi chiar oricare între 1280 și 1290.

15 cea mai corectă poziție este cea exprimată, încă din 1894, de către WERTNER Mór, care folosește *valószínűleg / probabil* atunci când vorbește de identitatea dintre Laurențiu (1291) și Laurențiu (1279) (Wertner, 1894, p. 500).

16 perioada de timp de 12 ani este identică cu cea în cazul lui Laurențiu, fiul lui *Kemyn*, care este atestat ban de Severin în 1260 și apoi în 1270–'72.

17 *Laurentius Banus de Zeurino, filius quondam Laurentii Voywod* (CD, V/2, p. 547: 11.05.1279).

18 *magistri Laurency, filii Comitis Petri, de genere Aba* (CD, V/2, p. 247: 1275).

19 în anul 1282 apare drept *nobilis viri comitis Laurencii filii magistri Laurencii de genere Aba* (Nagy, 1889, pp. 47–48, doc 34; p. 48); în anul 1290, regina Elisabeta îl numește *Magister Laurencius filius Comitis Laurencij de genere Aba, cognatus noster karissimus* (ÁÚO, XII, pp. 487–488, doc 405); *vide* și Engel, 2003b, *sub voce Aba nem 3. Atyinai-gagyí ág, 1. tábla: Atyinai* (cu bibliografia).

20 secțiune după Engel, 2003b, care este identică cu Karácsonyi, I, p. 5: *V. Atyinai ág*.

21 i.e. Sopron, HU.

22 Zsoldos, 2011, p. 324.

23 Zsoldos, 2011, p. 64.

Imprudent, T. Sălăgean afirmă că Laurențiu *magister tavar-*

comitis Laurencii, filii magistri Laurencii, de genere Aba aventura financiar-administrativă a fost de scurtă durată²⁴ și niciodată repetată. Calitățile sale se pare că-l recomanda mai degrabă pentru meseria armelor²⁵.

Rămâne un mister de ce istoriografia română crede că Laurențiu, voievod al Transilvaniei (1242–'52), aparține de neamul Aba. Nu am găsit vreo demonstrație, ci doar afirmații. Nici ENGEL Pál nu argumentează²⁶ apartenența *de genere* Kán, dar parcă are mai mult sens atunci când afirmă că voievodul Laurențiu a construit un *castrum* la Ilidia²⁷, de unde emite un privilegiu în anul 1248²⁸, iar fiul său, "Csete" (sic?!)²⁹ Laurențiu, care a fost ban de Severin și comite de Cuvin și de Caraș, a deținut proprietăți lângă Ilidia³⁰. După moartea banului și a fiului

nicorum în 1280–'81 și 1285 este identic cu *Laurencius filius Comitis Laurencii de genere Aba* și că acesta este *expertul financiar al familiei Aba* (Sălăgean, 2003, p. 195, 202), dar acestea sunt doar afirmații fără acoperire documentară. ZSOLDOS Attila nu acceptă identitatea între cei doi (Zsoldos, 2011, p. 64). 24 între decembrie 1279, când este atestat, și înainte de luna mai a anului următor; la data de 1.05.1280 îl găsim deja drept tezarar pe Ugrin, fiul lui Pous, *de genere Csák*.

25 ÁÚO, XII, pp. 487–488, doc 405.

26 *Illyéd rom. Ilidia (Krassó m[egye], ma R[O].). Castrum. Épitése Kán n[em]b[eli] Lőrinc erdélyi vajdának tulajdonítható, aki 1248-ban itt keltez. Fia, „Csete” (sic?! -vide nota 29) Lőrinc szörényi bán, krassói és kevei ispán volt és ~ [Illyéd] mellett szerzett birtokot (1277: RA 2832). Ennek fia, Lőkös mg. halála [1308, vö. Anjou II. 391. sz.] folytán szállhatott a vár a királyra. 1312-ben királyi vár, 1360 után a krassói ispánság tartozéka* (Engel, 2003a, *sub voce Illyéd*).

27 A. A. Rusu este mult mai precaut când afirmă că *Începuturile ei* (i.e. ale fortificației de la Ilidia -n.m.) *sunt neclare. Eventual ar putea fi legate cu cele ale familiei Kan* (Rusu, 2005, p. 534).

28 în favoarea oaspeților (*Teutoni*) *ășezați în Vinț din Vurpăr* (*DIR*, C. Tr, I, pp. 334–335, doc 289).

29 *Laurentio dicto Chete magistro tauarnicorum nostrorum* apare într-un posibil fals document din anul 1282(?) (Szentpétery, Borsa, 1961, p. 304, doc 3199). Un Laurențiu este atestat drept *magistro tauarnicorum* între 19.07.1280–<15.04.1281 și apoi între 1.01.1285–<3.09.1285, fără a putea face vreo legătură clară cu Laurențiu, fiul lui Laurențiu, din neamul Aba (Zsoldos, 2011, p. 324). Propusă de Engel P., identitatea dintre Laurențiu *zis "Csete"* și Laurențiu, ban de Severin (1279, 1291) nu este acceptată de către Zsoldos A. (*Ibidem*). Este *Laurentio dicto Chete* tatăl lui (forrói) Aladár? SZENTPÉTERY Imre crede că *da* (Szentpétery, Borsa, 1961, p. 451), dar Engel P. oferă doar numele de *comes Csete* pentru tată (Engel, 2003b, *sub voce Forrói*). Și fratele lui Aladár diferă la cei doi istorici (*Hedricus versus* (sárszói) Sándor).

30 În anul 1277, magistrul Laurențiu, fiul voievodului Laurențiu, primește din partea regelui moșiile *Woya* și *Kereszeg* din comitatul *Sumplio*^a. PESTY Frigyes a demonstrat că *Woya* (≡ *Patak*^c) aparține de cetatea Ilidia^d.

^a ... *magistri laurencij filij Laurencij woyuode ... duas possessiones woya et Kereszeg vocatas in Comitatu de Sumplio*^b

său, magistrul *Leukus* (*Lőkös* -l.m.), ultimul moare între 24.08.1304–17.06.1308³¹, fortificația de la Ilidia trece în proprietate regală (atestată astfel în anul 1312). Engel P. afirmă implicit că Laurențiu din 1279 este identic cu cel din 1291 și cu cel din 1308³². Conform unui document, datat 17.06.1308³³, *Ladizlaus, vayvoda Transsilvanus et comes de Zounuk* (i.e. Ladislau de genere Kán³⁴), spune că *magistri Laurency este proximi nostri bone memorie*³⁵, *magistri Leukus*³⁶ *fratris nostri bone memorie*³⁷ și *magistri Laurency patris sui* (i.e. *magistri Leukus* -n.m.). Deci, dacă acest Laurențiu (1308) este identic cu Laurențiu (1279, 1291), atunci și *†Leukus*³⁸ și *†Laurentius* (1308) aparțineau de neamul Kán. Dar, iarăși, nu putem face o legătură clară între Laurențiu (1308) – Laurențiu (1279, 1291) și rămânem în zona presupunerilor. Mai mult; ipoteza se învârtte și în jurul traducerii/înțelegerii a două cuvinte cheie – *proximus* și *frater* – în contextul informațional al textului. În opinia lui WERTNER Mór, prin primul termen, voievodul Ladislau de genere Kán indică faptul că magistrul Laurențiu nu este rudă de sânge cu el, ci ei se înrudesc doar prin alianță, iar prin *frater* arată că este rudă de sânge cu *Leukus*. Astfel, magistrul Laurențiu doar s-ar fi căsătorit cu o fată din neamul Kán³⁹, care ar fi fost mama lui *Leukus*.

existentes ... (Pesty, 1882, pp. 136–151, doc 62; p. 138; Szentpétery, Borsa, 1961, pp. 200–201, doc 2832).

^b Pentru comitatul *Sumplio* (Somlyó -l.m.), *vide* Pesty, 1880, pp. [425]–427.

^c *Patak, qui alionomine Woya nominaretur* apare într-un act regal din anul 1342, care a supraviețuit într-un document din 20.05.1378 al *Comes Jacobus de Scepus Judex Curie* (Pesty, 1882, pp. 136–151, doc 62; p. 138).

^d Pesty, 1880, p. [425]; *Idem*, 1882, pp. 136–151, doc 62; p. 138; *Idem*, 1884, p. 261.

31 *EO*, II, p. 408, doc 41.

32 adică, Laurențiu (1279, 1291, 1308).

33 Nagy, Nagy, Véghely, 1871, pp. 117–118, doc 135; pentru traducerea în limba română *DIR*, XIV, C. Tr, I, p. 67, doc 93.

34 *vide* Sălăgean, 2007, pp. 8–9.

35 *ruda noastră de bună pomenire* (*DIR*, XIV, C. Tr, I, p. 67, doc 93).

36 *Lőkös* (l.m.).

37 *fratele nostru de bună pomenire* (*DIR*, XIV, C. Tr, I, p. 67, doc 93).

38 decedat între 24.08.1304 și 17.06.1308 (*EO*, II, p. 408, doc. 41).

39 *Már most az a kérdés, hogy a nevezettek és László vajda között mily rokonsági viszony létezett? Ha a nemzetségbeli rokonságot eleve kizárjuk, nem tesszük ezt a birtokviszonyok miatt, hanem a vajdának a rokonság megjelölésére használt kifejezései alapján. A vajda Lőrinczet «proximus»-nak, fiát azonban már «frater»-nek mondja; ez nem véletlen, nem szeszély. A «proximus»-szal azt akarja kifejezésre juttatni, hogy Lőrincz mester neki nem nemzetségbeli, nem is közeli vérrokona, hanem csak sógorság útján tartozik hozzá; fia Lőkös mint frater már vérrokona; az egész tehát úgy magyarázandó, hogy Lőrincz egy Kán n[em]b[eli]. leányt ... (Wertner, 1908, p. 129).*

Tot Wertner M. arată că *pământul* numit *Pukur* (*Pucur*;

Dar ne mișcăm pe un teren prea tare minat de supoziții.

Să amintim fugitiv și opiniile mult mai vechi; în 1877, PESTY Frigyes afirmă deja că neamul lui Laurențiu (1263) nu este amintit de către izvoarele cunoscute⁴⁰ și că în *Liber Dignitariorum*⁴¹ (~1810) se susține faptul că el face parte din neamul Osl(i), ramura de Csorna, caz în care el ar fi strămoșul liniei Kanizsai⁴². În fapt, acest Laurențiu, de genere Osl(i), a trăit mult mai târziu⁴³. Pesty amintește și simpla afirmație a lui [Samuel] Timon din 1734⁴⁴, preluată necritic de [Carolus] Wagner, Nagy Iván, Fejér [György], Lugossy József⁴⁵, care, la vremea lor, afirmau că Laurențiu (1263) ar fi aparținut de neamul Hedervári (i.e. de genere Heder, ramura Hédervári⁴⁶). Într-adevăr, există un anonim Laurențiu în familia Hedervári, care este menționat în anul 1255, dar acesta este fiul lui Hedrik.

În **concluzie**, Laurențiu, banul de Severin din 1291, cu siguranță **nu** era de genere Aba și **probabil** nu aparținea nici neamului Kán⁴⁷. **Foarte posibil** ca el să fi purtat titlul de ban și în anul 1279.

Demnități multiple

Din păcate, pare că un nefericit *lapsus calami* l-a făcut pe Viorel ACHIM să afirme că, în secolul al XIII-lea, banul de Severin nu a îndeplinit concomitent și alte demnități. În fapt, există mai multe dovezi documentare că lucrurile nu stau deloc așa, iar acest lucru se știe deja din anul 1877. Atunci, PESTY Frigyes a publicat o listă comentată a banilor de Severin⁴⁸ din care reiese clar că fenomenul

în fapt, *Pobur* -n.m.), *așezare necunoscută* pentru editorii *DIR* (*DIR*, XIV, C. Tr, I, p. 67, doc 93, nota 1), se afla în comitatul Arad, în vecinătatea moșiei *Diós* (sic! *Gyous* ~ *Gyows*), iar la data de 1.08.1330 era deja în posesia cisterciencilor de la Igrăș (Wertner, 1908, p. 129); pentru localizare *vide* Blazovich *et alii*, 1996, p. 227: *Pabar*).

40 *Lőrincz nemzetsége nem említettik az ismert forrásokban* (Pesty, 1877, p. 250).

41 i.e. LENDVAY Ignác Márton^a, *Libri Dignitariorum* [*Saecularium*], Országos Levéltár (MOL, Budapest), Kamarai Levéltár, OL E683, 1. Kötet: *Dignitates saeculares* (ms, ~1810).

^a LENDVAY Ignác Márton [* ~1739, Ebergöc, Sopron, HU; † 23.10.1814, Buda]; consilier și arhivar al arhivei camerale din Buda, director al acesteia (1800–'11).

42 *Liber Dignitariorum irja, bogy az Osl nemzetségbl való volt, és »de Csorna« melléknévvvel hozza fel, a mely esetben Lőrincz a Kanizsayak törzse volna* (Pesty, 1877, p. 250).

43 Engel, 2003b, *sub voce* *Osl nem[beli]*, 4. tábla: *Csornai*, 5. tábla: *Kanizsai*; acest magistrul Lőrinc este activ între 1308–'30, comite de Zala, † 9/12.11.1330, la Posada, în Valahia.

44 ... *unum Laurentium, ut opinor Hedervarium*, ... (Timon, 1734, p. 39).

45 în 1855, LUGOSSY József doar preia opinia lui TIMON Samuel (*Timon szerint Hédervári* -Lugossy, 1855, p. 180).

46 Engel, 2003b, *sub voce* *Héder nem[beli]*, 1. tábla: *Hédervári ág*.

47 pentru ENGEL Pál, Laurențiu și tatăl său constituie ramura de Ilidia (*illyédi ág*) a neamului Kán (*apud* Zsoldos, 2011, p. 324).

48 Pesty, 1877, pp. 248–293.

cumulului de demnități în cazul banului de Severin nu este ceva singular doar pentru anul 1291⁴⁹.

Din cei 22 (!)⁵⁰ de bani de Severin menționați în secolul al XIII-lea, 7 (i.e. 31,(81)%) au îndeplinit demnități multiple⁵¹, iar fenomenul apare timpuriu⁵²:

- 1235: Pous [fiul lui *Bas(?)*, de genere Csák] / și *magister tavarnicorum* (1235) și *Comite Bachiensi*⁵³ (1235);
 1263: Laurențiu / și *magister tavarnicorum* al regelui tânăr (1263–'65);
 1270: Laurențiu [fiul lui *Kemyn*] / și comite de Dăbâca (1270–'72);
 1271–'72: Laurențiu [fiul lui *Kemyn*]⁵⁴ / și comite de Dăbâca (1270–'72);
 1272–'74: Paul (Pál) / și comite de *Walko* (Valkó⁵⁵) (1273–'75) și de Dăbâca (1273).
 1275: Paul (Pál)⁵⁶ / și comite de Valkó;
 1291: Laurențiu / și comite de Cuvin și de Caraș.

Primul *banus de Zeurino* pe care-l găsim având demnități multiple este magistrul Pous⁵⁷, fiul lui *Bas(?)*⁵⁸, de ge-

49 Chiar dacă nu a fost aplicată nici măcar în vremea regelui Andrei al II-lea^a, să menționăm prevederea din Bula de Aur (1222), care stipulează că doar palatinul, banul și comiții curiali ai regelui și ai reginei pot să dețină două demnități concomitent^b.

^a de exemplu, în perioada 1224–'29, Dumitru, fiul lui Luca, de genere Csák, este *magister dapiferorum* și comite de Pozsony (Zsoldos, 2011, p. 54, 184); în anul 1228, Gyula, fiul lui Gyula, de genere Kán, este *magister pincernarum* și comite de Moson (*Ibidem*, p. 59, 169); între 1228–'30, Dionisie, fiul lui Dionisie, de genere Tomaj, este tezaurar și comite de Szolnok (*Ibidem*, p. 62, 210) etc.

^b *Item, preter hos quatuor jobagiones, scilicet palatinum, banum* (sb.m.), *comites curiales regis et reginae, duas dignitates nullus teneat.* (DZ, III, pp. 460–467; p. 466, art. 30).

50 mai există un ban de Severin înainte de Luca Bano de Scevrin. Luca a fost atestat purtând titlul de ban prin mărturia lui la jurământul regelui tânăr Bela în pădurea Bereg (22.08.1233) și astfel el a intrat în istoriografie drept primul ban de Severin. Asupra acestui subiect vom reveni pe larg cu o altă ocazie.

51 Fenomenul apare deja în Croația, la mijlocul secolului al XII-lea, când *Belus* este ban (~1146–'56) și palatin (1146–'57). În aceeași situație este *Ampudinus* (ban 1164–'71; palatin ~1164–'74/~'78), pentru ca Dionisie să fie ban (1181–'84) și comite de Baci⁵³ (~1177–'83) etc. (Zsoldos, 2011, pp. 41–42).

52 *vide* lista actualizată de ZSOLDOS Attila (Zsoldos, 2011, pp. 49–50).

53 i.e. Bács (l.m.), Bač, Бач (l.s.), Baci (l.r.).

54 între cele două perioade – 1270 și 1271–'72 – există un alt ban, astfel încât nu avem continuitate (Zsoldos, 2011, p. 50).

55 *vide* Pesty, 1880, pp. [254]–368.

56 între cele două perioade – 1272–'74 și 1275 – există atestat un alt ban (Zsoldos, 2011, p. 50).

57 Pôs (l.m.).

58 Zsoldos A. așa crede dar, în 1900, WERTNER Mór a încercat să demonstreze că tatăl său era Luca (Lukács -l.m.) (Zsoldos, 2011, p. 347; Wertner, 1900, pp. 165–167). Problema ră-

nere Csák⁵⁹, în anul 1235. Într-un document al regelui Ștefan al V-lea (27.09.1270), transcris la 6.03.1273 de către regele Ladislau al IV-lea, în cadrul retrocedării moșiilor *Bylegue* (Billege) și *Wesen* (Váson, Vázsony), se prezintă un privilegiu al lui *Pous tunc bani de Zeurino et magistri tauarnicorum eiusedm domini Regis karissimi patris nostri* (i.e. Bela IV)⁶⁰. Deci, privilegiul lui Pous a fost emis pe vremea când acesta îndeplinea concomitent demnitățile de tezaurar *et*/și ban de Severin. Conform unui document regal din 1235, magistrul Pous este citat drept *Magistrum Tauernicorum*⁶¹, iar în lista demnitarilor el apare drept *Magistro Tauernicorum nostrorum et Comite Bachiensi*⁶². Prin coroborarea celor două surse de informații, ZSOLDOS Attila⁶³ trage concluzia⁶⁴ că, în anul 1235, Pous⁶⁵ a fost ban de Severin, *magister tavarnicorum* și *comite Bachiensi*⁶⁶. În 1877, PESTY Frigyes credea că Pous fusese ban de Severin în anul 1255⁶⁷, iar ENGEL Pál îl indică drept ban în 1240⁶⁸. Ambii greșesc. Ascendența lui este contradictorie⁶⁹. Pous a fost unul dintre credincioșii regelui Bela al IV-lea pe vremea când acesta era doar *rege tânăr* al Ungariei⁷⁰. Îl întâlnim drept tezaurar al acestuia (1227–'35), comite de Alba (1227) și de Baci (1225, 1235), ban de Severin (1235). Datat 20.12.1240, un document⁷¹ emis de *Andreas Comes Posoniensis et iudex aule regie*⁷² ne oferă prea puține de-

mâne deschisă.

59 a aparținut ramurii *Újlaki*.

60 CD, V/1, pp. 34–37 (cu greșeli; lipsește *tunc / atunci: Pous tunc bani de Zeurino et magistri tauarnicorum*); Nagy, Nagy, Véghegy, 1871, p. 23, doc 28; Szentpétery, 1943, p. 77, doc 1975.

61 responsabilul cu supravegherea trezoreriei regale.

62 CD, IV/1, pp. 21–28; Szentpétery, 1927, p. 186, doc. 608.

63 Zsoldos, 2011, p. 49.

64 care nu este nouă; ea fusese deja avansată de WERTNER Mór în anul 1900 (Wertner, 1900, p. 167).

65 Tudor SĂLĂGEAN face o confuzie impardonabilă^a între *Pous* și *Pousa* ca voievod al Transilvaniei (Sălăgean, 2003, p. 31, 396, 424). Atestat voievod al Transilvaniei în 1227 și 1235–'41, *Pousa* a fost fiul lui *Soulum* (și *Solum*, *Soumlu*; Solyom -l.m.) și nu aparținea neamului Csák (Zsoldos, 2011, p. 38, 347).

^a în lista demnitarilor dintr-un document regal emis în anul 1235 îi întâlnim pe amândoi: *Pous Magistro Tauernicorum nostrorum, et Comite Bachiensi, Pousa Vaiauoda Ultrasyluano* (CD, IV/1, pp. 21–28), iar exemplele, care pot fi citate, sunt mai multe.

Prea multele confuzii și scăpări ne fac să recomandăm cartea lui Tudor SĂLĂGEAN (Sălăgean, 2003) spre un sever studiu critic.

66 comitele comitatului Bács (l.m.), Bač, Бач (l.s.), Baci (l.r.).

67 Pesty, 1877, p. 249.

68 Engel, 2003b, *sub voce* Csák nem[beli] 8. *Újlaki ág*.

69 Wertner, 1900, p. 170 *cf.* Karácsonyi, I, p. 297, 338 *cf.* Engel, 2003b, *sub voce* Csák nem[beli] 8. *Újlaki ág*. În acest caz, Engel P. a interpretat greșit puținele informații oferite de izvoare.

70 Un document al lui *Bela, dej gracia Rex primogenitus Regni Hungarie* din anul 1227 îl indică drept *magistro tauarnicorum nostrorum et comite Albensi* (Knauz, 1874, p. 265, doc 291).

71 DF 279067; HO, IV, pp. 25–27, doc 10.

72 Este vorba de un proces pentru *terre cuiusdam nomine kýnyz*

talii despre familia lui Pous, care este deja decedat⁷³. Trebuie să fi fost un personaj tare cunoscut în epocă dacă fiul său, mult mai celebrul Ugrin⁷⁴, a menționat – pe sigiliul său (Fig. 1) și în documente⁷⁵ – că este *Magister Vgrinus filius Magistri*⁷⁶ Pous de genere Chak (1274, 1284⁷⁷ etc.).

Demnitatea de *Banatus* nu venea “la pachet” cu alte demnități⁷⁸, precum în cazul palatinului, care era automat și *iudex cumanorum*⁷⁹, ci persoana care purta titlul de *banus* le “aducea” cu el, probabil din motive fiscale⁸⁰, ori din alte cauze. Deci, nu era o problemă instituțională, precum în cazul palatinului, ci doar una personală. Acest

(i.e. Kenéssz, comitatul Vas) între *capitulum ecclesie sancti Michahelis de castro ferreo* și fiii magistrului Pous, reprezentați de către *magister Demetrius comes Cenadiensis*, alături de cei ai comitelui *Bas*. Cei din urmă sunt reprezentați de către *Rennoldus de villa Bozthyh procurator Vgrini Archiepiscopi Colocensis* și de către *uxor* (sic?!)^a *Bas comitis*, cu *filio suo Chak*, care se prezintă personal la proces.

^a prin simplul fapt că comitele *Bas* nu se prezintă personal la proces putem deduce că el era deja răposat. Dar, în acest caz, mai adecvată ar fi fost folosirea cuvântului *vidua* (văduva).

73 nu se poate accepta afirmația lui Wertner M. că decesul a survenit ~1235–’36 (Wertner, 1900, p. 166). Dacă așa ar fi stat lucrurile, el ar fi fost menționat drept *quondam Pous Magistri Tauarnicorum nostrorum* într-un document regal^a din anul 1238 (CD, IV/1, p. 106). Avansam drept posibil decesul ~1239–’40.

^a în care se arată că el a fost prezent la o donație făcută de *Andreas rex* înainte de septembrie 1235.

74 care, la rândul său, a fost ban de Severin în trei rânduri (1268, 1274–’75, 1276). În cariera lui îndelungată (1268–1311) a fost și comis (1272–’73), comite de Srem (1272–’73), jude regal (1275–’75), voievod al Transilvaniei (1275 și 1276), vistier (1277–’79), comite de Bányá (1277), ban al Bosniei (1279), ban de Mačva (1279), din nou vistier (1280), comite de Posega (1293, 1301–’11), comite de Baci (1301–’11), comite de Srem (1301–’11), comite de Valko (1301–’11), membru al “palatului” (*aula*) regal (1302–’09) (Zsoldos, 2011, p. 356; Engel, 2003a, sub voce *Ugrin*).

75 *Nagyon jeles ember lehetett, mert fia [Ugrin] pecsétjére, okleveleire minduntalan ráíratta, hogy Pós mester fia; így aztán könnyebben tudhatták az emberek kicsoda?!* (Karácsonyi, I, p. 338).

76 Pous este menționat astfel și într-un document regal din anul 1233 (HO, IV, pp. 14–19, doc. 5).

77 *ÁÚO*, IX, p. 413, doc 296.

78 La nivelul regatului medieval ungar, fenomenul demnităților multiple este constant observabil documentar deja în sec. XII, dar este posibil ca el să fi apărut încă de pe vremea primului rege, Sfântul Ștefan (*vide* Engel, 2006, p. 69).

79 Mojs, fiul lui Mojs, a fost primul care cumulează cele două demnități (27.08.1270), dar va trece o jumătate de secol pentru ca *iudex cumanorum* să se lipească definitiv de *honorul* de palatin (Szöcs, 2014, p. 83, 194–195).

80 știm mult prea puține lucruri despre fiscalitatea în regatul medieval ungar, iar informația relevantă aproape lipsește pentru secolul al XIII-lea.

lucru se vede foarte clar⁸¹ în cazul banilor Laurențiu, fiul lui *Kemyn*, Paul și Laurențiu, fiul voievodului Laurențiu. Ultimul este comite de Cuvin și de Caraș (1272–’74), în timp ce era și *magister pincernarum* (1272–’73, 1274). Nu putem să susținem că demnitatea de *paharnic* al regelui era în declin și de aceea a fost lipită la cea de comite de Cuvin și de Caraș. Apoi, în anul 1279, Laurențiu, fiul voievodului Laurențiu, devine ban de Severin, dar nu și comite de Cuvin și de Caraș⁸², demnități care nu sunt atestate între 1274–’91. Să nu uităm că el probabil deținea la acea dată cetatea Ilidia, precum și alte proprietăți în zonă (cel puțin *Woya* și *Kereszeg*²⁹ din anul 1277).

+ SIGILLVM • VGRINI •
FILII • PO[VS] • +

(Sigiliul lui Ugrin,
fiul lui Pous⁸³, 1304)

Fig. 1.

În prima jumătate a sec. XIII, există comiți distincți pentru comitatele Cuvin și Caraș, dar în a doua jumătate a secolului găsim doar un singur comite, în toate cele șase cazuri, pentru ambele comitate⁸⁴. Este discutabil cum ar trebui să înțelegem sintagma *Comite de Keuy et de Carasu* (1291); precum V. Achim, care crede că demnitățile sunt, în fapt, una singură⁸⁵, ori să vedem același titular pentru două demnități distincte. Prepoziția *de* ne indică faptul că a doua variantă este cea corectă; este vorba de *Comite de Keuy et [Comite] de Carasu*. Nicidecum dintre aceste demnități nu mai apar în documente între anii 1274–’91. Exact în aceeași situație este și banul de Severin. De aceea, este hazardat să susținem că banul Laurențiu (1291) este doar un ban *in spe*⁸⁶. Deținem mult prea puține detalii privitoare la geografia istorică a zonei și la realitățile politice de aici pentru a ne lansa în astfel de speculații.

Este adevărat că *ultima apariție în documente a banului de Severin (în sec. XIII -n.m.) este din 9 octombrie*

81 analiza este prea lungă pentru a o publica aici. O licărire se poate întrezări și din lista banilor cu demnități multiple.

82 documentele sunt mute în acest sens.

83 Nyáry, 1886, pp. 94–95, VIII. Tábla, 71; *Archaeológiai Értesítő*, XIII. Kötet (1879), pp. 21–22.

84 Zsoldos, 2011, pp. 161–162, 165–166.

85 dar, în acest caz, ar trebui să avem *Comite de Keuy et Carasu*.

86 Achim, 2008, p. 246. În 2001, ENGEL Pál susținea chiar că [*king*] *Charles thought it appropriate in 1335 to revive the office of the ban of Severin, which had ceased to exist around 1280* (Engel, 2001, p. 136; *Idem*, 2006) ignorând senin sursele care atestă un ban în anul 1291 și un altul în septembrie 1330.

1291⁸⁷. Dar acest lucru nu înseamnă mai nimic. Cu atât mai puțin dispariția banatului de Severin⁸⁸. Reamintim că după anul 1249, și până în 1320, nu cunoaștem nici măcar un comite de Timiș⁸⁹, după 1291 niciunul de Cuvin ori Caraș (până în 1340, respectiv 1319)⁹⁰, iar între 1240 și 1310 nu știm după nume vreun comite de Orod (Arad)⁹¹. Astfel, ar trebui să ne întrebăm dacă și zonele aferente acestor comitate mai aparțineau de regatul medieval ungar? Ori, pentru că noi nu mai cunoaștem numele comiților, comitatele respective fuseseră și ele desființate? Da, întinderea banatului de Severin a variat de-a lungul secolului al XIII-lea și nu știm exact *cum* și *când*. De la o graniță estică inițială pe râul Olt (1228), la una probabilă pe râul Cerna (1291). Cât despre granița sa vestică și nordică nu știm mai nimic. Dar el a supraviețuit⁹² cumva între 1291(?) și 1330. Altfel nu putem explica cum⁹³, după 40 de ani, regele Carol Robert de Anjou a încredințat, după cucerirea cetății Severin, demnitatea de *banatus*⁹⁴ lui Dionisie⁹⁵ în luna septembrie a anului 1330⁹⁶. Iar după reapariția banilor de Severin în documen-

87 Achim, 2008, p. 246.

88 *Liber Dignitariorum* îl indică pe Laurențiu drept ban de Severin și în anii 1292–'93, precum și alți bani până în anul 1330 (vide Pesty, 1877, p. 258). Dar, înainte de-a accepta informația de acolo drept veridică, ar fi bine să ne aducem aminte de vorbele lui PESTY Frigyes, care spune că *Ezen forrást azonban, noha szerzője többnyire levéltári adatokat használt, csak akkor lehet tekintetbe venni, ha más történeti forrásokkal nem jó ellentétbe* (*Ibidem*, p. 250).

89 Zsoldos, 2011, pp. 211–212; Engel, 2003a, *sub voce* IV. *Ispánok, Temes*.

90 Zsoldos, 2011, p. 166, 162; Engel, 2003a, *sub voce* IV. *Ispánok, Keve și Krassó*.

91 Zsoldos, 2011, p. 125; Engel, 2003a, *sub voce* IV. *Ispánok, Arad*.

92 Afirmatia ... *probabil în toamna târzie a anului 1291, banatul de Severin fusese deja desființat* (Achim, 2008, p. 245) este inacceptabilă. După ce ea este repetată (*banatul unguresc de Severin a dispărut ca entitate teritorială -Ibidem*, p. 248; *În afara confruntării ungaro-tătare din 1291, soldată cu desființarea banatului de Severin -Ibidem*, p. 251), V. Achim menționează că ... *regatul ungar a pierdut cea mai mare parte a banatului de Severin (anume, teritoriul dintre Olt și Porțile de Fier), singura porțiune rămasă sub autoritatea sa fiind colțul sud-estic al Banatului actual, cu cetatea Mehadia în centru* (*Ibidem*, p. 252). Deci, "ceva" tot a rămas! Asupra acestui subiect vom reveni.

93 ipoteza oferită de V. Achim – supraviețuirea unei bănii oltenesti sub tătari (1291–1320) – nu rezistă nici măcar la o adiere critică (Achim, 2008, pp. 264–265).

Prea multele scăpări și inadvertențe ne fac să recomandăm cartea lui Viorel ACHIM (Achim, 2008) spre un sever studiu critic. Asupra unora dintre problemele constatate vom reveni.

94 și de ce tocmai această demnitate de *banatus*? De ce nu *comite* ori *castelan* de Severin?

95 i.e. Széchy Dénes de Rimaszécs/Rimavská Seč, fiul comitelui Nicolae, fiul lui *Iwanca*, de genere Balogh.

96 *Cum autem rex Zeurim et castrum ipsius recepisset Dyoni-*

tele medievale, în sec. XIV–XV, aproape 60% din ei vor purta⁹⁷ din nou, *honoruri multiple*⁹⁸.

În **concluzie**, între 1235 și 1491, unii dintre banii de Severin au ocupat demnități / *honoruri multiple*, care nu erau legate instituțional de *Banatus Seuerinensis* (*Zeuri-niensis*). A fost un fenomen banal⁹⁹ și de pe urma lui nu se pot trage concluzii istoriografice reduționiste.

BIBLIOGRAFIE

Achim, 2006 = Viorel ACHIM, *Istoria unei provincii de frontieră: banatul de Severin în secolul al XIII-lea*, În: *Secolul al XIII-lea pe meleagurile locuite de români*, Editor: Adrian Andrei RUSU, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2006, 278 + [2] pg., ISBN 973-7867-66-1, 978-973-7867-66-7; pp. [31]–60.

Achim, 2008 = Viorel ACHIM, *Politica sud-estică a regatului ungar sub ultimii Arpadieni*, Colecția "Biblioteca Enciclopedică de istorie a României", Ed. Enciclopedică, București, 2008, 350 pg., ISBN 978-973-45-0564-7.

AO = *Anjoukori okmánytár / Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis*, Szerkeszti NAGY Imre, Tasnádi NAGY Gyula, I–VII, Monumenta Hungariae Historica / Magyar Történelmi Emlékek, Első Osztály, Okmánytárak, A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága, Budapest, 1878–1920.

ÁÜO = WENZEL Gusztáv, *Codex Diplomaticus Arpadianus Continuatus • Árpád-kori Új Okmánytár*, I–XII kötet, Monumenta Hungariae Historica • Magyar Történelmi Emlékek, Pest–Budapest, 1860–1874.

Blazovich et alii, 1996 = BLAZOVICH László, BÉRES Mária, HÉVVÍZI Sándor, JANKÓVICH B. Dénes, KOVÁCH Géza, ORMANDY János, SZATMÁRI Imre, TÍMÁR Péter, VÁLYI Katalin *et alii*, *A Körös-Tisza-Maros-köz települései a középkorban*, Dél-Alföldi Évszázadok, 9., Csongrád Megyei Levéltár, Szeged, 1996, 356 + [8] pg., ISSN 0237-4587, ISBN 963 72 37 25 9.

C. Tóth, 2000 = C. TÓTH Norbert, *Egy hatalmaskodás az Árpád-horoban*, În: *Levéltári szemle*, 50 (2000), 4., pp. 31–38, *on-line* <http://www.natarch.hu/szemle/20004/docu.htm> (13.03.2017).

C. Tóth et alii, 2016 = *Magyarország világi archontológiája 1458–1526*, I. *Főpapok és bárók*, C. TÓTH Norbert – HORVÁTH Richárd – NEUMANN Tibor – PÁLOSFALVI Tamás, Magyar Történelmi Emlékek, Adattárak, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Budapest, 2016, 360 pg., ISBN 978-963-416-034-2ö, 978-963-416-035-9, ISSN 2064-0951.

sio tradidit memorato omnia cum dignitate banatus (sb.m.; CGH, p. 147, folio 144).

97 în perioada 1330–1446, din cei 22 de bani de Severin consemnați, 13 (i.e. **59,(09)%**) au purtat *honoruri multiple*.

98 Engel, 2003a, I. *Bárók, Szörényi bán (banus Zewriniensis)*; C. Tóth *et alii*, 2016, pp. 149–155.

99 Din cei 44 de bani consemnați în perioada 1228–1446, 20 (adică, **45,(45)%**) au purtat demnități / *honoruri multiple*.

CD = FEJÉR György, *Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis • Magyarország Egyházi és Világi Okmánytára*, I–XI tomos/kötet, Buda, 1829–1844.

CDP = *Codex Diplomaticus Patriae • Hazai Oklevéltár 1234–1536*, NAGY Imre, DEÁK Farkas, NAGY Gyula, M[agyar]. Történelmi Társulat, Budapest, 1879, VIII + 491 + [1] pg.

CGH = DERCSÉNYI Dezső (ed), Alick WEST (tr) [et alii], *The Hungarian Illuminated Chronicle / Chronica de gestis Hungarorum* (Facsimile and English translation), Budapest, Corvina Press, 1969 (first edition), 200 pg. + 148 folio / Facsimile copy (National Széchényi Library, Clmae 404). Este traducerea în limba engleză a *Cronicii pictate de la Viena (1358–’70)* cunoscută și drept *Chronicon Pictum Vindobonense*, *Chronicon (Hungariae) Pictum*, *Chronica Picta*, *Chronica Hungarorum*, *Chronica de Gestis Hungarorum*, *Chronicon pictum - Marci de Kalt - Chronica de gestis Hungarorum* (l.l.) / *Képes Krónika*, *Bécsi Képes Krónika* (l.m.) / *Illuminated Chronicle*, *Vienna Illuminated Chronicle* (l.e.) / etc.

DIR, C. Tr, I = *Documente privind istoria României, Veacul: XI, XII și XIII*, C. Transilvania, Vol. I (1075–1250), Comitetul de redacție Ion IONAȘCU, L[etiția]. LĂZĂRESCU-IONESCU, Barbu CÂMPINA, Eugen STĂNESCU, D[avid]. PRODAN, Mihail ROLLER [-] redactor responsabil, Academia Republicii Populare Române, Ed. Academiei Republicii Populare Române, [București,] 1951, LVI + 429 pg.

DZ, III = T[adija]. SMIČIKLAS, *Codex Diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae / Diplomatički Zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, Volumen / Svezak III. *Diplomata annorum / Listine godina 1201–1235*, Zagreb, Tisak Dioničke Tiskare, 1905, XII + 538 pg.

DZs = Hodimir SIROTKOVIĆ et alii, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae - Supplementa / Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije - Dodaci*, Volumen II. *Diplomata annorum 1271. – 1309. continens / Svezak II. Listine godina 1271. – 1309.*, Academia Scientiarum et Artium Croatica, Zagreb, 2002, XVI + 472 pg., ISBN 953-154-337-2.

Engel, 2001 = Pál ENGEL, *The Realm of St. Stephen: A History of Medieval Hungary: 985-1526*, Translated by Tamás PÁLOSFALVI, English edition edited by Andrew AYTON, International Library of Historical Studies, 19, I.B. Tauris Publishers, London • New York, 2001, xix + 452 pg., ISBN 1-86064-591-7.

Engel, 2003a = ENGEL Pál, *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*, În: *Ibidem*, *Magyar középkori adattár*, Arcanum DVD könyvtár, IV: *Családtörténet, heraldika, honismeret*, 2003 (editio princeps MTA Történettudományi Intézete, Budapest, Arcanum CD-ROM, 1.03.2001, 25,9 MB), ISSN 1588-9815, ISBN 963 9374 72 5.

Engel, 2003b = ENGEL Pál, *Középkori magyar genealógia*, În: *Ibidem*, *Magyar középkori adattár*, Arcanum DVD Könyvtár, IV: *Családtörténet, heraldika, honismeret*, 2003 (editio princeps MTA Történettudományi Intézete, Bu-

dapest, Arcanum CD-ROM, 1.03.2001, 25,9 MB), ISSN 1588-9815, ISBN 963 9374 72 5.

Engel, 2006 = Pál ENGEL, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei Medievale 895-1526*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2006, 392 pg. + 7 hărți, ISBN 973-7867-63-7, 978-973-7867-63-6.

EO, I–III = JAKÓ Zsigmond, *Codex diplomaticus Transsylvaniae. Diplomata, epistolae et alia instrumenta litteraria res Transsylvanas illustrantia / Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez*, Magyar Országos Levéltár kiadványai, II., Forráskiadványok, 40; 26; 47, Akadémiai Kiadó, Budapest, [vol.] I. 1023–1300, 1997, 481 + [3] pg., ISBN 963-05-7484-5; [vol.] II. 1301–1339, 2004, 622 + [2] pg., ISSN 0073-4055, ISBN 963-631-157-9; [vol.] III. 1340–1359, 2008, 638 pg., ISSN 0073-4055, ISBN 978-963-631-166-7.

HO = *Codex Diplomaticus Patrius • Hazai Okmánytár*, A M[agyar]. T[udományos]. Akadémia Történelmi Bizottsága, I–VIII tomos/kötet, Györött-Budapest, 1865–1891.

Holban, 1962 = M[aria]. HOLBAN, *Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria angevină (Problema stăpânirii efective a Severinului și a suzeranității în legătură cu drumul Brăilei)*, În: *Studii. Revistă de Istorie*, Anul XV - 1962, 2, pp. [315/1]–347/33.

Holban, 1981 = Maria HOLBAN, *Despre Țara Severinului și Banatul de Severin în secolul al XIII-lea*, În: *Eadem*, *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII–XIV*, Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Biblioteca istorică, LVII, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1981, 312 pg.; pp. 49–89.

Karácsonyi, I–III = KARÁCSONYI János, *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, Első Kötet, 1900, X + 464 pg.; Második Kötet, 1901, IV + 500 pg.; Harmadik Kötet, Első Fele, 1901, 256 pg.

Knauz, 1874 = Ferdinand KNAUZ, *Monumenta ecclesiae Strigoniensis*, Tomus Primus: *Ab Anno 979. ad Anno 1273*, Nri. 1–792, Strigonii, 1874, Typis Aegydius HORÁK, XLVIII + [2] + 688 + [28] pg.

Lugossy, 1855 = LUGOSSY József, *Két magyar köriratú pecsét 1500. évből*, În: *Magyar Történelmi Tár*, Első Kötet (i.e. 1. Sorozat, 1. Évfolyam, 1. Szám -n.m.), 1855, pp. [173]–192.

Nagy, 1889 = NAGY Imre, *Sopron vármegye története: Oklevéltár*, Első Kötet: *1156–1411*, Sopron Vármegye Közönsége, Sopron, 1889, [2] + 648 pg.

Nagy, Nagy, Véghely, 1871 = NAGY Imre, NAGY Iván, VÉGHÉLY Dezső, *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idős ágának okmánytára / Codex diploiticus domus senioris comitum Zichy de Zioh et Vasonkeő*, I, Magyar Tört[eneti]. Társulat, Pest, 1871, XVI + 632 pg.

Pesty, 1877 = PESTY Frigyes, *A Szörényi bánság és Szörény vármegye története*, Első Kötet, Budapest, 1877, 484 pg.

Pesty, 1880 = PESTY Frigyes, *Az eltűnt régi vármegyék*, Első Kötet, A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága, Budapest, 1880, 434 pg.

Pesty, 1882 = PESTY Frigyes, *Krassó vármegye története*, Harmadik Kötet (*Oklevéltár*), Krassó-Szörény Vármegye Közönsége, Budapest, 1882, 514 pg.

Rusu, 2005 = Adrian Andrei RUSU, *Castelarea carptică. Fortificații și cetăți din Transilvania și teritoriile învecinate (sec. XIII-XIV)*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2005, 654 pg. + CD, ISBN 973-7867-27-0.

Sălăgean, 2003 = Tudor SĂLĂGEAN, *Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIII-lea: Afirmarea regimului congregațional*, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2003, 446 pg., ISBN 973-85894-8-7.

Sălăgean, 2007 = Tudor SĂLĂGEAN, *Un voievod al Transilvaniei: Ladislau Kán: 1294–1315*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2007, 224 pg., ISBN 978-973-109-070-2.

Szentpétery, 1927 = SZENTPÉTERY Imre, *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke / Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica*, I. kötet, 1. füzet, Budapest, 1927, pp. 177–352 + [2] pg.

Szentpétery, 1943 = SZENTPÉTERY Imre, *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzék / Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica*, II. kötet, 1. füzet: 1255–1272, Budapest, 1943, X + 194 pg.

Szentpétery, Borsa, 1961 = SZENTPÉTERY Imre, BORSA Iván, *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke / Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica*, II. Kötet, 2–3. Füzet: 1272–1290, Magyar Országos Levéltár kiadványai, II, Forráskiadványok, 9, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961, 527 + [1] pg.

Szöcs, 2014 = SZÖCS Tibor, *A nádori intézmény korai története 1000–1342*, Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam, 5., Magyar Tudományos Akadémia Támogatott Kutatócsoportok Irodája, Budapest, 2014, 332 pg., ISBN 978-963-508-697-9, ISSN 1787-9213.

Timon, 1734 = Samuel TIMON, *Imago novae Hungariae, representans regna, provincias, banatus, & comitatus ditionis Hungariae. Historico genere strictim prescripta ...*, Cassoviae, typis Academicis Soc. Jesu, per Joannem Henricum FRAUENHEIM, Anno 1734, 260 pg.

Wertner, 1892 = WERTNER Mór, *Kemény fia Lőrincz nádor és utódai*, În: *Századok*, 26. Évfolyam (1892), 1. Szám, pp. 41–55.

Wertner, 1894 = WERTNER Mór, *Két Lőrincz nevű erdélyi vajda*, În: *Erdélyi Múzeum*, 11. évfolyam (1894), 7. szám, pp. 498–502.

Wertner, 1900 = WERTNER Mór, *Adalékok a Csák nemzetség történetéhez*, În: *Turul*, 1900, 4. Füzet, pp. 162–171.

Wertner, 1908 = WERTNER Mór, *Ujabb Nemzetségi Kutatások, Nyolczadik, befejező közlemény: A Kán-nemzetség erdélyi vagy vajdai ága*, În: *Turul*, 1908, 3. Füzet, pp. 122–129.

Zsoldos, 2011 = ZSOLDOS Attila, *Magyarország világi archontológiája 1000–1301*, História Könyvtár, Kronológiák, Adattárak, 11, História • M[agyar] T[udományos] A[kadémia] Történettudományi Intézete, Budapest, 2011, 382 pg., ISBN 978 9627 38 3, ISSN 1217 310 X.

Dr. Mircea Rusnac

(Reșița)

Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855)

Uzinele din Reșița și-au început în mod oficial activitatea la 3 iulie 1771, cu exact cinci ani și o zi înaintea proclamării independenței Statelor Unite ale Americii. A urmat o istorie zbuciumată, plină de suișuri și de coborâșuri, ca și în cazul multor altor centre industriale cu o mare tradiție. În special perioada primelor șapte-opt decenii din această istorie este foarte puțin cunoscută astăzi, atât datorită depărtării sale în timp față de vremea noastră, cât și din motivul că s-au păstrat până acum extrem de puține documente provenind din epoca respectivă. De aceea, o încercare de reconstituire a ei este destul de dificilă acum și a necesitat un efort deosebit de adunare a tuturor frânturilor de informații, pentru a putea fi încropit un tot. În paginile următoare vom examina cele mai importante momente ale acestei evoluții, așa cum ne-o permit să o facem datele care au mai ajuns până la noi.

Debutul uzinelor reșițene a fost destul de promițător, astfel încât, deja în prima jumătate de an de activitate, adică până la sfârșitul anului 1771, ele au înregistrat un câștig de 4.721 de florini, devenind din acel moment cele mai importante uzine metalurgice ale Banatului. (1)

În primii cinci ani, uzinele din Reșița au fost subordonate încă, din punct de vedere al conducerii și al controlului, Oficiului minier din Bocșa. În acea perioadă de început, ele continuau să fie necunoscute sau chiar nebăgate în seamă de oficialități. Posibil că și informațiile circulau foarte greu în acei ani, doar așa putându-ne explica următorul fapt. La 1 octombrie 1774, revizorul Johann Jakob Ehrler de la Administrația imperială a Banatului întocmea un raport cuprinzător, care a și fost tradus și publicat în anii trecuți, deoarece dădea informații foarte valoroase despre Banatul acelor ani. La acea dată însă, el nu avea cunoștințe despre existența unor instalații industriale la Reșița, pe care o menționa doar ca pe un centru minier de extragere a minereului de fier, cu referire probabilă la mina de la Ogașul Popii, care a funcționat pentru puțin timp. (2) Deși informația circula incredibil de greu, furnalele funcționând în acel moment de mai bine de trei ani, Ehrler prevestea într-un fel apariția unui puternic centru industrial în Banat, numărându-se printre partizanii acestei idei. El, „spre binele țării”, propunea „cumpărarea de către stat a minereurilor în orașul montanistic cel mai apropiat.” (3) De asemenea, el deplângea „lipsa unei topitorii costisitoare”, care făcea ca proprietarii exploatărilor de minereu să lucreze în pierdere. (4) Ehrler mai propunea extinderea exploatărilor miniere prin creșterea personalului și recurgerea la noi colonizări în acest scop. (5) În lista localităților din Banat pe care el o publica, Reșița (Reschiza) era menționată în cercul Carașova din districtul Vârșeț, având, după cum aminteam, doar o mină de fier. (6)

CUPRINS

Tiberiu Ciobanu - Despre Ioachim Miloia, la 120 de ani de la nașterea sa	1
Constantin-Tufan Stan - În acordurile <i>Marseillaise</i> . Reverberații francofone la Lugoj	3
Valentin Bugariu - Slujire și martiriu în epoca regimului comunist (1948-1989). Biserică, învățământ teologic, carte și presă bisericească. Clerici, monahi, teologi în închisorile comuniste	7
Sorin Forțiu - Banologia (II): - Un cumul de demnități: ban de Severin și comite	13
Mircea Rusnac - Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855)	20
Iavorva Marcov Iorgovan - Monumentul Eroilor din satul Gelu	32
Dușan Baiski - Război în Banat	33
Nuțu Rabota-Vlad - Slobodanca Iezdici-Ewinger - un Erou Martir din Gelu	43
Ionel Bota - Independența României. Românism, românitate, conștiință identitară la 1877-1878, ilustrate în presa de dincoace de munți	46
Costin Feneșan - Două scrisori românești din Banatul grăniceresc (1821, 1833)	51
Elena Gheorghina Băran - O filă din istoria Băilor Călacea - Gheorghe Onodi - 24 de ani în slujba celor suferinzi	54
Recenzii	56

Revista apare sub egida Asociației Culturale
CONCORDIA Cenad, jud. Timiș, ROMÂNIA

Sponsori:

Consiliul Local Cenad și Primăria Cenad

Colegiul de redacție: **Dușan Baiski** (Timișoara), dr. **Ionel Bota** (Oravița), dr. **Mihaela Bucin** (Szeged), dr. **Valentin Bugariu** (Birda), drd. **Claudiu Călin** (Timișoara), dr. **Aleksandra Đurić-Milovanović** (Belgrad), dr. **Costin Feneșan** (București), **Sorin Forțiu** (Timișoara), dr. **Ioan Hațegan** (Timișoara), **Werner Kremm** (Reșița), prof. dr. **Mircea Măran** (Vârșeț), dr. **Simona Regep** (Timișoara), dr. **Mircea Rusnac** (Reșița), dr. **Constantin Tufan Stan** (Lugoj), prof. dr. **Dumitru Tomoni** (Făget), dr. **Péter Wéber** (Szeged), dr. **Florin Zamfir** (Variaș)

Administrație: Ing. **George Ivașcu**, - președintele Asociației Culturale „Concordia“ Cenad

Adresa redacției: Revista „Morisena“, Com. Cenad nr. 1744, jud. Timiș, Cod poștal 307095

Editor: **Dușan Baiski**

Responsabilitatea pentru conținutul și corectitudinea materialelor revine exclusiv autorilor.
Textele, fără greșeli, se pot trimite prin e-mail: dusanbaiszki@gmail.com, în format .doc sau .docx.
Revista se difuzează gratuit prin www.cenad.ro și www.banaterro.eu/biblioteca/morisena/
Tipografia Artpress, str. Cermena 1, Timișoara 300110, tel. 0256-293.809, fax 0256-293.975

ISSN 2501-1359
ISSN-L 2501-1359